

Eğitim Yönetimi Süreçlerinde Eleştirel Düşünmenin Gelişimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi

Murat Bildircin

MEB Eğitim Yöneticisi

murat.bildircin@hotmail.com, ORCID:0009-0005-4301-3631

Özet

Eğitim yönetimi süreçlerinin olmazsa olmazı eleştirel düşünmedir. Eğitim yönetimi ile işgal edenlerin öncelikli çabasının eleştirel düşünme üzerine olması doğaldır. Eğitim yönetiminde eleştirel düşünmenin önünde zaman zaman bazı problemler meydana gelebilmektedir. Bunları genel olarak kalıtsal ve çevresel faktörler olarak gruplandırmak mümkündür. Kalıtsal boyut, kişinin bilişsel, duygusal ve ruhsal özelliklerinin eleştirel düşünme becerilerine etki etmesidir. Çevresel faktörler kapsamında; aile, toplum ve okul etkili görülmektedir. Çocuğuna güven duymayan ve düşünsel anlamda fırsatlar tanımayan ve desteklemeyen aile tutumları düşünme gelişimini olumsuz etkilemektedir. Diğer bir faktör olan toplumsal düzeyde; önyargılı, dinsel, cinsel ve siyasal yasaklar içeren toplumsal bir yapı eleştirel bireylerin gelişimini engellemektedir. Bunun yanı sıra öğrenimin başlangıç yıllarında eleştirel düşünme öğretimi almamış öğrencilerin, var olan öğrenme yapılarından eleştirel düşünme öğretimine geçişte güçlük yaşadıkları bilinmektedir. Öğretmenlerin eleştirel düşünme öğretiminde yeterli düzeyde olmaları beklenmektedir. İyi bir planlamanın yapılmamış olması da eleştirel düşünme öğretimini zorlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Yönetimi, Eleştirel Düşünme, Öğretmen, Öğrenci

Investigation of the Factors Affecting the Development of Critical Thinking in Educational Management Processes

Abstract

The sine qua non of educational management processes is critical thinking. It is natural that the primary effort of those engaged in educational management should be on critical thinking. Some problems may occur from time to time in front of critical thinking in educational management. In general, it is possible to group them as hereditary and environmental factors. The hereditary dimension is the effect of a person's cognitive, emotional and spiritual characteristics on critical thinking skills. Within the scope of environmental factors; family, society and school are seen as effective. Family attitudes that do not trust their child and do not recognize and support opportunities in an intellectual sense negatively affect thinking development. At the social level, which is another factor, a social structure containing prejudicial, religious, sexual and political prohibitions hinders the development of critical individuals. In addition, it is known that students who have not received critical thinking teaching during the initial years of education experience difficulties in transitioning from existing learning structures to teaching critical thinking. It is expected that teachers will be at an adequate level in teaching critical thinking. The fact that good planning has not been done also makes it difficult to teach critical thinking.

Key Words: Educational Management, Critical Thinking, Teacher, Student

Giriş

Eğitim yönetimi süreçlerinin olmazsa olmazı eleştirel düşünmedir. Eğitim yönetimi ile iştil edenlerin öncelikli çabasının eleştirel düşünme üzerine olması doğaldır. Eğitim yönetiminde eleştirel düşünmenin önünde zaman zaman bazı problemler meydana gelebilmektedir.

Demircioğlu (2018) eleştirel düşünmeyi olumsuz etkileyen faktörleri kalımsal ve çevresel faktörler olarak gruplandırmıştır.

Kalımsal boyut, kişinin bilişsel, duygusal ve ruhsal özelliklerinin eleştirel düşünme becerilerine etki etmesidir. Çevresel faktörler kapsamında; aile, toplum ve okul etkili görülmektedir.

Çocuğuna güven duymayan ve düşünsel anlamda fırsatlar tanımayan ve desteklemeyen aile tutumları düşünme gelişimini olumsuz etkilemektedir. Diğer bir faktör olan toplumsal düzeyde; önyargılı, dinsel, cinsel ve siyasal yasaklar içeren toplumsal bir yapı eleştirel bireylerin gelişimini

engellemektedir. Bunların dışında eleştirel düşünmeyi olumsuz etkileyen şu faktörlerden bahsedilmiştir (Demircioğlu, 2018, 58):

- Kötü örnek sayılabilecek kişi ve gruplarla özdeşlik kurma,
- Bağımlı kişilik özellikleri,
- Katı tutuma sahip bir birey olarak yetişme biçimi,
- Dogmatik düşünce sistemine koşullanmış olmak,
- Özgüven eksikliği ve aşağılık duygusuna sahip olmak,
- Kişisel kararların başkaları tarafından alınmasına alışkın olmak,
- Yetersiz kavram gelişimi,
- Belirli değerlere körü körüne bağlanmak,
- Önyargılara sahip olmak,
- Yetersiz bilişsel özellikler.

Kurnaz (2013, 158) eleştirel düşünmenin öğretiminde karşılaşılan güçlüklerle ilişkin şunları belirtmektedir: Öğrenimin başlangıç yıllarında eleştirel düşünme öğretimi almamış öğrencilerin, var olan öğrenme yapılarından eleştirel düşünme öğretimine geçişte güçlük yaşamalarıdır.

Aynı zamanda öğretmenlerin eleştirel düşünme öğretiminde yeterli düzeyde olmaları beklenmektedir. İyi bir planlamanın yapılmamış olması da eleştirel düşünme öğretimini zorlaştırmaktadır.

Ders planlarının bir öğretim yılını kapsayacak şekilde ve her derste kazandırılacak eleştirel düşünme becerilerinin nasıl kazandırılacağını gösterir açıklıkta ve netlikte yapılması gerekmektedir.

Diğer bir güçlük, eleştirel düşünme etkinliklerinin zaman alıcı olması ve büyük kırtasiye giderleri ortaya çıkarmasıdır.

Son olarak eleştirel düşünme öğretiminin geniş bir zamana yayılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Birkaç yıl gibi süreler yerine okul öncesi dönemi de kapsayacak şekilde tüm öğrenim seviyelerinde sarmal bir program yaklaşımıyla öğretiminin yapılması önemli görülmektedir.

Eleştirel Düşünmenin Önündeki Engeller

Eleştirel düşünme çeşitli beceri ve tutumları içeren karmaşık zihinsel bir müzakere sürecidir. Zihni kullanmakla ilişkili bilişsel bir etkinliktir. Eleştirel düşünme; öğrenme, dikkat, sınıflandırma, seçme, yargılama gibi zihinsel becerileri içeren analiz ve değerlendirme yollarını uygulamayı gerektirmektedir.

Bazı insanlar eleştirel düşünmeyi daha etkili bir şekilde geliştirebilecek olmalarına rağmen yeteneğe bağlı olmaksızın çeşitli nedenlerden ötürü bundan kaçınmaktadırlar. Özellikle kişisel, duygusal ve duyuşsal nedenler engel oluşturabilmektedir.

Bu engeller kişiden kişiye göre değişse de, genellikle üstesinden gelinebilir engellerdir. Bu bağlamda, Cottrell (2005, 10-12) eleştirel düşünmenin gelişimini etkileyen yedi engelden bahsetmektedir:

Eleştirme kavramının yanlış anlaşılması

Eleştirel düşüncenin önündeki temel engellerden biri, eleştirme kavramının negatif bir anlam içerdiğinin düşünülmesidir. Bu inanış, kişilerin analiz süresince sadece negatif yönlerle ilgilenmelerine sebep olmaktadır. Diğer taraftan, diğer bir yanlış inanış, kişilerin hoş olmayan biri gibi görülmek istememesinden, olumsuz yorumlardan kaçınması ve sadece olumlu yorumları ifade etmesidir.

Akıl yürütme yeteneklerini abartma

Genellikle insanlar kendi inanç sistemlerinin en iyisi olduğunu düşünmelerine rağmen, zayıf düşünme alışkanlıklarını sıklıkla sergilemektedirler. Mantıksız, kesin olmayan ve yanlış akıl yürütme yönleri bakımından zihnin kusurlu olduğunun farkında değildirler.

Yöntem, strateji ve uygulama eksikliği

Bazı insanlar eleştirel düşünmeye istekli olsalar bile, eleştirel düşünme becerilerini nasıl geliştirecekleri konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Genellikle okulda ve günlük durumlarda çalışmak için kullanılan stratejilerin, üst düzey akademik düşünme ve profesyonel çalışma için yeterli olmadığından habersizdirler. Eleştirel düşünme, uygulama yoluyla geliştirilebilir bir beceridir.

Uzmanları eleştirmeye karşı isteksizlik

İnsanların değer verdikleri uzmanların işleri ya da metinlerini eleştirel olarak analiz etmeye karşın doğal bir kaygıları olabilir. Konu hakkında fazla bilgiye sahip olmayan öğrenciler, uzman kişilerin eserlerini eleştirel olarak incelenmeleri istendiğinde bunu ilginç bulabilmektedir. Hatta öğrenciler, kendilerinden daha uzman olduklarını bildikleri uygulayıcılara eleştirilerini sunmayı kaba veya saçma bulabilirler. Özellikle metni ezbere bilme, uzmanların kullandığı aynı kelimeleri kullanma ya da hareketleri aynen taklit etme gibi davranışlar göstermesi beklenen öğrenciler; kendi eleştirel düşünmelerine güven duyma konusunda güçlük çekmektedirler.

Duyuşsal nedenler

Öğrenilenler endişe yarattığında, duygusal tepki düşünmeye odaklanmayı sağlayabilmekte ya da açık bir şekilde düşünmenin önüne geçebilmektedir. Duygusal içerik tartışmayı güçlendirebileceği gibi özellikle duyguların akıl yürütme ve kanıtların yerini aldığı durumlarda tartışmayı zayıflatabilmektedir. Eleştirel düşünme kişi için değer taşıyan inançların tamamen terk edilmesi anlamına gelmemektedir. Bu inançların temelinde yer alana argümanları destekleyen kanıtların daha dikkatli ele alınmasıdır. Bu da kişinin bakış açısına daha adil bir şekilde değerlendirmesini sağlamaktadır.

Tembellik

Öğrenciler eleştirel düşünmeye karşı doğal bir dirence sahip olabilirler. İyi temellendirilmiş yargılamalar yapmak için becerilerini geliştirmek yerine öğretmenlerin cevap ve gerçekleri hazır olarak sunmalarını beklerler.

Detaylara yetersiz odaklanma

Eleştirel düşünme kesinlik ve doğruluk içermektedir. Bu nedenlere detaylara dikkatli bir şekilde odaklanmayı gerektirir. Zayıf eleştirel düşünme; konuya çok genel bir çerçeveden yaklaşarak yargılama yapmayı içermektedir. Eleştirel düşünme etkinlikleri dikkati dağıtmadan var olan göreve odaklanmayı gerektirmektedir.

Nosich (2018) eleştirel düşünmenin öğrenilmesinde karşılaşılan engelleri şu şekilde açıklamaktadır:

- Eleştirel düşünme önündeki engellerden birincisi; kişilerin dünyaya ilişkin fikirlerinin, kurgulanmış ve yanlış izlenimler yaratan haber kaynakları, filmler, dergiler ve reklamlarda sunulan mesajlar yoluyla şekillenmesidir. Konuyla ilgili kitaplar, bilimsel çalışmalar ve güvenilir internet kaynaklarına başvurulması önerilmektedir.
- Gerçekliğin karmaşıklığından kaçınılarak ya hep ya hiç düşüncesine sahip olunması, eleştirel düşünmenin gerektirdiği şekilde olayın karmaşıklığına dikkat edilmesinin önüne geçmektedir.
- Kişisel korkular eleştirel düşünme önünde bir engel teşkil etmektedir. Hata yapma korkusu, yeni bir şeyler deneme korkusu veya aptal görünme korkusu birer engel haline gelebilmektedir.
- Benmerkezcilik, empati kurmanın önüne geçerek kişinin kendi istek, duygu, tutum ve deneyimlerini merkeze almasıdır. Bu da kişinin eleştirel ve adil düşünmesi yolunda bir engel oluşturmaktadır.
- Son olarak eleştirel düşünmeye engel oluşturan bazı yaygın eğitimsel uygulamalar; öğrencilerin bilginin pasif alıcısı olması, öğretmenin bilgiyi sunan rolü, öğrencinin bilgiyi ezberlemesi ve aynı şekilde geri vermesi gibi varsayımlar üzerine kurulmuştur.

Eleştirel düşünmeye engel olan ve kusurlu düşünmeyi doğuran diğer bir faktör akıl yürütmede var olan hatalardır. Safsata olarak da adlandırılan bu yanıltmalar; bir yazarın, bir sonucu kabul etmenize ikna etmeye çalışırken kullanabileceği bir akıl yürütme "hilesi" olarak açıklanmaktadır (Browne, Keeley, 2007, 85).

Akıl yürütmede ortaya çıkan yaygın mantık hataları, güçlü ve zayıf akıl yürütmeye ait örnekleriyle birlikte aşağıda Tablo 1'de sunulmaktadır (Brookhart, 2010, 67).

Tablo 1: Akıl Yürütmede Bazı Yaygın Hatalar

Mantıksal Hata	Zayıf	Güçlü
Tanımı	Akıl Yürütme	Akıl Yürütme
Aşırı Genelleme Hatası	<i>Billy ve DeShaun zorbalar. Diğer çocukları etrafa itiyor ve onlardan bir şeyler alıyorlar. Çünkü onlar erkek çocukları. Oyun alanındaki bütün erkeklerden uzak kalacağım.</i>	<i>Billy ve DeShaun zorbalar. Diğer çocukları etrafa itiyor ve onlardan bir şeyler alıyorlar. Oyun alanında Billy ve DeShaun'dan uzak duracağım</i>
Otoriteye Başvurma Hatası	<i>Ünlü bir film yıldızı, bu sigara markasını içmem gerektiğini söylüyor. Çok havalı olduğu için bu sigaraların içilmesi de iyi olmalı.</i>	<i>Doktorum sigara içmem gerektiğini söyledi. Sigara içmenin kansere neden olduğunu gösteren çalışmaları göstererek kanser olmamı istemiyor.</i>

<p>Sosyal Kabul Hatası</p> <p>Bir şeyin birçok insan tarafından inanıldığı ve yapıldığından dolayı doğru olduğunun düşünülmesi</p>	<p><i>Bütün arkadaşlarım bana Amerikan İdol yarışmasını izlemeyi seviyorum çünkü izlenecek en iyi televizyon müzik ve komedi severim. programı olduğundan İzleyicilerin kimden bahsediyor. hoşlanacağını ve jürinin ne söyleyeceğini tahmin Bende seveceğimi biliyorum. İzemeliyim. etmeye de çalışıyorum.</i></p>	
<p>Kişi Karalama Hatası</p> <p>Kişinin nedenlerini doğrudan ele almaktan ziyade, kişiye saldırılması veya hakaret edilmesi (Brown ve Keeley, 2007)</p>	<p><i>Lisa, hayvan barınağının gönüllü olmak için harika bir yer olduğunu söylüyor. Fakat Lisa böyle garip biri. Komik kıyafetler giyiyor ve biraz ezik. Muhtemelen yanılıyor ve beğenmeyeceğim.</i></p>	<p><i>Lisa, hayvan barınağının gönüllü olmak için harika bir yer olduğunu söylüyor. Hayvanları severim, bu yüzden gönüllülüğünü deneyebilirim ve beğenirim.</i></p>
<p>Korkuluk Mantığı</p> <p>Rakibin bakış açısına, onu basitleştirerek ve çarpıtarak saldırmaktadır. Böylece gerçekte var olmayan bir bakış açısına saldırılmış olur.</p>	<p><i>Ailem bana sadece ihtiyacım olan şeylere harcamam ve gerisini biriktirmem için izin veriyor. Bu aptalca - o zaman neden bana harçlık veriyorsun? Onu istediğim her şeyde kullanabilmeliyim.</i></p>	<p><i>Ailem bana harçlık veriyor, ama para harcadığım şeyler hakkında dikkatli davranmamı ve bir kısmını biriktirmemi istiyor. Ama bence bana verildiği için, harçlığımı istediğim bir şey için harcayabilirim.</i></p>

Brookhart, Susan. **How to Assess High-order Thinking Skills in Your Classroom**. USA: ASCD, 2010, 67'den uyarlandı.

Browne ve Keeley (2007) zihinde bilgilerin yanlış işlenmesinden doğan safsataların temel olarak şunlardan kaynaklandığını belirtmektedir: hatalı varsayımlara dayalı gerekçeler sunmak, sonuca uygun olmayan bilgileri uygun gibi göstererek dikkat dağıtmak ve doğru olan sonuçlara bağlı olan sonuca destek vermek. Yukarıdaki en yaygın rastlanılan hatalar dışında sayısız akıl yürütme hatası olduğundan bahsedilmektedir.

Ruggiero (2009) en yaygın hata tiplerini dört başlık altında ele almaktadır: algı hataları, karar hataları, ifade hataları ve tepki hataları.

Algı hataları, eleştirel düşünmeyi uygulamaya başlamadan önce hayati ve gerçekleri görme konusunda yanlış yollar tercih etmekle başlamaktadır. Kişinin açık fikirli olmasını önlemektedir. En sık karşılaşılan algı hataları; bakış açısı zayıflığı, esassız varsayımlar, o veya bu bakışı, dikkatsiz uyum, mutlakçılık, görecelik, değişim yanlısı veya karşıtı önyargılardır.

Yargılama hataları, kanıtları çözümlenme ve değerlendirme sürecinde ortaya çıkarak en mantıklı sonuca ulaşılmasını engeller. Kanıtın ön yargılı değerlendirilmesi, çifte standart, aceleci sonuç, aşırı genelleme ya da basmakalıplılık, aşırı basitleştirme yargılama hatalarının en yaygın çeşitleridir.

İfade hataları; çelişki, kısır döngü iddialar, anlamsız ifadeler, yersiz otorite, yanlış analogi ve mantıksız vurgu hatalarını içermektedir.

Tepki hataları; kendi bakış açımızı ifade ettiğimizde birisinin olumsuz tepki vermesi durumunda meydana gelmektedir. Kendi imajımızı koruyan ve görüşümüzü sürdürmek için bir mazeret olarak ortaya çıkan savunmacı tepkilerdir. En yaygın tepki hataları; otomatik ret, konuyu değiştirmek, kanıtlama zorunluluğundan kaçmak, korkuluk mantığı ve eleştiri sahibine saldırıdır.

Browne ve Keeley (2007); sözlü ve yazılı materyallerdeki hataları değerlendirmek için; sunulmuş bir gerekçenin hangi şartlarda reddedileceğiyle ilgili şu örnek durumları sunmuştur:

- Kişinin fikirlerine değil, kişiliğine veya geçmişine saldırma,

- Mükemmel çözüm arayışına girme,
- Yaygın olan görüşe başvurarak argümanın doğru ya da yanlış olduğunu belirtme,
- İlgisiz hipotezler ve bağlantılar kurma,
- Muğlak terimler kullanma,
- Kuşku duyulan otoriteye başvurma,
- Duygulara başvurma,
- Hatalı ikilemler sunma,
- İsimlendirerek açıkladığını varsayma,
- Konuyu başka yöne çekme,
- Dikkat çekici söylemlerle dikkat dağıtma,
- Sonucu kabul edilmiş akıl yürütmedir.

Yukarıda bahsedilen düşünme sürecinin farklı aşamalarında ortaya çıkan hataların farkında olunması, yanlış varsayımlara dayalı düşünmenin üstesinden gelmek için kişinin kendi fikirleri ve başkalarının fikirlerine eleştirel bir yolla yaklaşmasını güçlendirmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, eğitim yönetimi süreçlerinde eleştirel düşünmenin gelişimini etkileyen faktörlere baktığımızda konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacıların benzer veri analizleri üzerinden paralel bulgulara ulaştıkları ve doğal olarak benzer sonuçlar elde ettikleri görülmektedir.

Özgür (2007)'ün eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasında öğretmen sorularının önemine dikkat çeken çalışmasında, bir yabancı diller yüksek okulunda öğretmenlerin öğrencilere ne tür sorular yönelttiği ve bu soruların üst düzey düşünmeyi harekete geçiren sorular içerip içermediği incelenmiştir.

Çalışmanın verileri, araştırma grubunu oluşturan 8 öğretmen ve 240 öğrencinin sekiz ders saati boyunca videoya kaydedilmesi yoluyla toplanmıştır. Çalışma sonucunda, öğretmenlerin farklı türlerde sorular sorduğu fakat üst düzey düşünmeyi hedefleyen soru sayısının kısıtlı kaldığı görülmüştür.

Öğretmenlerin sınıf içi yürüttüğü etkinliklerin, soru sorma biçimlerini etkilediği; büyük sınıf tartışması veya problem çözme etkinliklerinde üst düzey düşünmeyi hedefleyen sorulara daha yüksek oranda yer verebilecekleri ifade edilmiştir.

Yağcı (2008) çalışmasında, beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik uyguladıkları etkinlikleri ve karşılaştıkları sorunları değerlendirmiştir.

Tarama modelinde yürütülen çalışma 2006- 2007 eğitim-öğretim yılında 210 sınıf öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcılardan anket ve 20 katılımcıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla çalışmanın verileri toplanmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan eleştirel düşünme becerilerine yönelik etkinlikleri uygularken etkinliklerin öğrenci seviyesine uygun olmaması, materyal eksikliği, yetersiz zaman ve kalabalık sınıf mevcudundan kaynaklı sorunlar yaşadığı anlaşılmıştır.

Öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisini geliştirmek ve meslek hayatlarında öğrencilere bu becerileri kazandırabilmelerini sağlamak amacıyla hizmet öncesi ve hizmet içi dönemde eleştirel düşünme eğitimleri verilmesine ihtiyaç olduğu da ortaya konmuştur.

Dolapcı (2009) yüksek lisans çalışmasında öğretmenleri eleştirel düşünme ve öğretimi konusunda bilgilendirmeye yönelik bir seminer geliştirilmiştir.

Deneysel desen ile tasarlanan çalışmada, seminerin etkililiği öğretmenlerin eleştirel düşünmeye ilişkin bilgi ve uygulama düzeylerindeki değişim değerlendirilerek ortaya konmuştur. İlköğretim okulunda, farklı branşlarda görevli 20 öğretmenin katıldığı Eleştirel Düşünme Semineri, araştırmacının kendisi tarafından iki gün ve toplam altı saat süreyle uygulanmıştır.

Seminer içeriğini oluşturan konu başlıkları; eleştirel düşünmenin tanımı ve önemi, eleştirel düşünmenin nasıl gerçekleştiği ve öğrencilerde eleştirel düşünme becerisinin nasıl geliştirileceğini

içermektedir. Uygulamanın etkililiğini ortaya koymak amacıyla seminer öncesi ve seminer sonrasında öğretmenlerden araştırmacı tarafından geliştirilen anketler aracılığıyla veriler toplanmıştır.

Çalışma sonucunda; Eleştirel Düşünme Seminerinin öğretmenlerin eleştirel düşünme kavramına ilişkin anlayışlarına, eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme öğretiminde kullanılacak strateji ve yöntemlere ilişkin farkındalıklarına, aynı zamanda eleştirel düşünme öğretimine yönelik tutumlarına katkı sağladığı belirlenmiştir.

Eleştirel düşünme ve öğretimi alanında öğretmenlerin teorik ve uygulamaya dönük yeterliklerini arttıracak hizmet içi eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesine ihtiyaç olduğu da çalışmanın diğer bir sonucudur.

Kaynakça

Alkın, Senar. 2012. İlköğretim Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünmeyi Destekleme Davranışlarının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Alnesyan, Abdulrahman. 2012. Teaching and Learning Thinking Skills in the Kingdom of Saudi Arabia: Case studies from seven primary schools. Doktora Tezi. University of Exeter, Graduate School of Education.

Altın, Mehmet, Saracaloğlu, Asuman Seda. 2018. Yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünme: benzerlikler-farklılıklar. Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi. c. 4. s. 1: 1-9.

Chen, Lei, Wen Hujing. 2018. Pre-service Teachers' Conceptualization of "Critical Thinking": a Cross-Cultural Case Study. In 2nd International Conference on Social Science, Public Health and Education, 2018, January. Atlantis Press.

Chiodo, John J., Tsai Min Hsiu. 1997. Secondary school teachers' perspectives of teaching critical thinking in social studies classes in the republic of China. Journal of Social Studies Research. c. 2. s. 2: 3.

Dwyer, Christopher, Hogan, Michael, Stewart, Ian. 2015. The effects of argument mapping-infused critical thinking instruction on reflective judgement performance. *Thinking Skills and Creativity*. s. 16: 11-26.

Eğitim Reformu Girişimi. [05.05.2018]. Öğretmen Politikalarında Mevcut Durum ve Zorluklar. İstanbul: Sabancı Üniversitesi.

Eğmir, Eray. 2016. Eleştirel Düşünme Becerisi Öğretim Programının Hazırlanması, Uygulanması ve Değerlendirilmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Eğmir, Eray, Ocak Gürbüz. 2017. Eleştirel düşünme öğretim programının öğrencilerin eleştirel düşünme becerisi ve özeğerlendirme düzeylerine etkisi. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*. s. 5: 138-156.

Hayran, İlhan. 2002. İlköğretim Öğretmenlerinin Düşünme Beceri ve İşlemlerine İlişkin Görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hemming, Heather. 2000. Encouraging critical thinking:" But... what does that mean?". *McGill Journal of Education*. c. 35. s. 2: 173-186.

Lincoln, Yvonna, Guba Egon G.. 1985. *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage. (Aktaran: Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.)

Lipman, Matthew. 1988. Critical thinking: What can it be?. *Educational Leadership*. 38-43.

Murray, Monica. 2016. Barriers High School Teachers Encounter in Teaching Critical Thinking in Writing. Doktora Tezi. Walden University, Minneapolis, USA.

Mutlu, Ebru. 2010. Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların (60-72 ay) Düşünme Düzeylerinin ve Okul Öncesi Öğretmenlerinin Düşünme Eğitimi ile İlgili Tutumlarının İncelenmesi. Yüksek lisans tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Reyyan, Tekin, Kanbir, Özlem, Canan Sinan. 2018. The Relationship Between the Level of Acceptance of the Theory of Evaluation and the Disposition to Think Critically. 1st International Congress on Evolutionary Psychology, 2018. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.

Sümer, Nebi. 2000. Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. Turkish Psychological Review. c. 3. s. 6: 49–74.

Swartz, Robert J., Fisher, Stephen, Parks Sandra. 1998. Infusing The Teaching of Critical and Creative Thinking Into Science. CA: Critical Thinking Books and Software. (Aktaran McGregor, Debra. Developing thinking; Developing Learning. İngiltere: McGraw-Hill Education, 2007).

Tosuncuoglu, İrfan. 2018. English language and literature students' perceptions of critical thinking. International Journal of Higher Education. c. 7. s. 5: 20-28.

Tsui, Lisa. 1999. Courses and instruction affecting critical thinking. Research in Higher Education. s. 40: 185–200.

Yıldırım, Halil İbrahim, Yalçın, Necati. 2008. Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen eğitiminin fen bilgisi öğretmen adaylarının problem çözme becerilerine etkisi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. c. 28. s. 3: 165-187.